

T

OVER DE REGELS EN DE GEEST

Moet je zelf ook een man minder opstellen als de tegenstander door blessures met een man minder speelt. Sta je als fietser een essentieel reserveonderdeel van je eigen fiets af aan die andere titelfavoriet? Zeg je de volleybalscheidsrechter dat jij de bal toch echt aanraakte voordat hij uit ging?

Door: Lieke Vloet en Johan Steenbergen

Waar liggen de grenzen van wat fair en un-fair is in de sport en wie bepaalt dat eigenlijk? De spelregelcommissie? De scheidsrechter? Was het maar zo simpel! Soms is het juist sportiever de geschreven regels te negeren en te handelen in de geest van de spelregels.

In deze bijdrage geven we een korte impressie van het onlangs verschenen boek 'Fair play... Over de regels en de geest - van begripsverheldering tot beleid'. In dit boek wordt kort stilgestaan bij de begrippen sportiviteit, respect en fair play en de dilemma's die daarbij spelen. Aan de hand van praktische voorbeelden wordt het onderscheid tussen sportief en onsportief gedrag duidelijker. Het boek vormt een handige leidraad voor sporters, bestuurders, docenten bewegingsonderwijs die iets willen doen met en aan fair play.

FAIR PLAY

In onze visie komt fair play pas in het spel als het gaat om sport waarin met anderen

de strijd wordt aangegaan (het zogenoemde 'agonale karakter'). Het maakt daarbij niet uit op welk niveau of in welke organisatievorm deze activiteiten worden beoefend. Het kan gaan om een Olympische wedstrijd, een competitiewedstrijd, een partijtje tijdens een training of les bewegingsonderwijs, of op een buurtveldje. Fair play omschrijven we als volgt: Fair play is het moreel juist beoefenen van sport, tot uitdrukking komend in (1) het zich houden aan de geschreven en ongeschreven regels, (2) een goede onderlinge omgang en (3) het streven naar kansgelijkheid.

Door tijdens de les bewegingsonderwijs of de sporttraining aandacht te besteden aan fair play, kan fair gedrag voor de leerlingen een vanzelfsprekendheid worden. De in de definitie genoemde drie kenmerken kunnen de docent houvast bieden in het bevorderen van fair play.

Omgang met geschreven en ongeschreven regels

Wie sport heeft de plicht zich aan de geschreven regels te houden, ook als de scheidsrechter even niet kijkt. Daarnaast gaat het om een niet door geschreven regels voorgeschreven houding ten opzichte van de wedstrijd en de deelnemers aan de wedstrijd. Om je aan die ongeschreven regels te kunnen houden, is het belangrijk om te weten welk gedrag verwacht wordt. Soms zijn dat algemene omgangsvormen die voor iedereen logisch zijn, zoals niet spugen naar je tegenstander. Maar soms zijn het gebruiken in de sport die niet voor iedereen duidelijk zijn, zoals of je bij bridgen je nieuwe tegenstander vooraf nou wel of geen hand geeft.

Omgang met elkaar

Fair play gaat ook over de onderlinge omgang binnen de sport. Het gaat dan zowel om het gedrag naar anderen (zoals het mopperen op een ander die iets fout doet) als op persoonlijk gedrag dat effect heeft op anderen (zoals het hardop op jezelf mopperen als je iets fout doet).

Gelijkheid van kansen

Bij 'gelijkheid van kansen' gaat het om het scheppen van randvoorwaarden die een zo eerlijk mogelijke vergelijking van de sportprestaties opleveren. Ter voorbeeld: Als het schaatsen op de buitenste baan gunstiger is, (minder kans om uit de bocht

FOTO: NOCNSF

'Handgemeen'

te vliegen), dan doet de wedstrijdleiding er goed aan om de wedstrijd twee keer te laten rijden, met daarin een wisseling van baan.

SPORTIVITEIT EN RESPECT

Met de term fair play doelen we dus op gedrag van de betrokkenen tijdens een wedstrijd(vorm). Buiten fair play om, is er nog veel ander gedrag te benoemen dat bijdraagt aan een sportieve en respectvolle sportbeoefening. Dat alles samen noemen we Sportiviteit en Respect.

Ten eerste is er (respectvol) gedrag zonder merkbare invloed op de wedstrijd. Dat kan zijn gedrag buiten de wedstrijden om, zoals bijvoorbeeld hoe het team met elkaar omgaat in kleedlokaal en kantine. Maar ook gedrag tijdens de wedstrijden van mensen die niet aan de wedstrijd deelnemen, zoals bijvoorbeeld twee ouders die onopvallend een sigaretje staan te roken als hun kind de wedstrijd speelt.

Maar er is ook een grijs gebied: Het is geen fair play, maar heeft er wel invloed op. Dat is namelijk gedrag van de betrok-

ken rondom de wedstrijden, met invloed op de wedstrijd. Bijvoorbeeld hoe tegenstander en scheidsrechter voor de wedstrijd worden behandeld óf wat het publiek roept naar de spelers tijdens de wedstrijd.

DE REGELS VAN HET SPEL

Spelregels (de geschreven regels) zijn voor een sportwedstrijd noodzakelijk, omdat op die manier de onderlinge prestaties van sporters met elkaar zijn te vergelijken. Spelen volgens de spelregels is dan ook belangrijk voor fair play.

Er zijn verschillende manieren om spelregels te overtreden. Ter voorbeeld noemen we twee typen unfaire sporters die ieder op hun specifieke wijze spelregels overtreden: de calculeerder en de valsspeler. (In het boek worden nog vijf andere typen van unfaire sporters onderscheiden).

De calculeerende overtreder maakt een afweging tussen de kosten (bijvoorbeeld de hoogte van de straf) en de baten van de overtreding (zoals het voorkomen van een doelpunt). De calculeerder overtreedt de regels opzettelijk en vaak voor iedereen zichtbaar. Natuurlijk hoopt de calculeerder de straf te ontlopen, maar ook als de scheidsrechter de overtreding wel ziet, vindt de sporter dat het risico waard. Het doel 'het creëren van een strategisch voordeel' is immers bereikt. Een bekend voorbeeld is de voetballer die alleen op de keeper afgaat en net voor het strafschopgebied wordt onderuitgehaald. De speler die de overtreding begaat, wordt van het veld gestuurd en de tegenpartij krijgt een directe vrije trap. De opgelegde

FOTO: NOC*NSF

Wie was eerst?

straf weegt op tegen het voorkómen van een (nagenoeg) zeker doelpunt. Dergelijke strategische overtredingen komen we in alle sporten in verschillende variaties tegen.

Een andere type onfaire sporter, is de valsspeler. Deze overtreedt de spelregels stiekem, met de bedoeling een oneigenlijk voordeel te behalen ten opzichte van de tegenstander. Hij zoekt een manier of moment waarop hij denkt niet betrappt te worden, bijvoorbeeld als de scheidsrechter of tegenstander even niet oplet of het niet goed kan zien. Zo probeert de valsspeler de straf te ontlopen. Voorbeelden te over van valsspelers in de sport, waarbij de sporters soms heel creatief te werk gaan. Tijdens de Olympische Spelen van Montreal (1976)

Zal hij wachten?

FOTO: NOC*NSF

brengt Boris Onischenko in zijn schermdegen een draadje aan dat, wanneer hij hier op drukt, een lampje doet branden alsof hij heeft gescoord door zijn tegenstander te raken. Onischenko drukt echter een keer veel te vroeg, waardoor de jury de fraude ontdekt en hem diskwalificeert.

DE GEEST VAN HET SPEL

Als sporters zich houden aan de geschreven regels wil nog niet zeggen dat ze zich per definitie fair gedragen. Een voorbeeld: een tennisspeler probeert zijn tegenstander uit het ritme te halen door luid te hoesten tijdens de service van de tegenstander, door tussen lange rally's zijn schoenveters los te maken en opnieuw te strikken, door niet klaar te staan als de tegenstander wil serveren of door voortdurend te praten tegen zijn opponent. Er bestaan geen spelregels die deze acties verbieden of bestraffen, maar in het tennis worden ze wel degelijk unfair genoemd. Dit maakt duidelijk dat er in de sport ook altijd bepaalde ongeschreven regels zijn. Deze hangen samen met de verschillende tradities en etiquette in de sport. Tijdens een sportwedstrijd doen zich soms situaties voor waarin sporters naar eigen inzicht moeten kiezen wat te doen, zonder dat ze kunnen terugvallen op een (geschreven) spelregel. Dit spelen in de geest van de regels verschilt per tak van sport, maar zelfs binnen dezelfde sport zien we nuances. Er zijn prachtige voorbeelden te geven uit verschillende takken van sport waarin op het allerhoogste niveau en soms op cruciale momenten sprake is van spelen in de geest van de regels. Bijvoorbeeld uit de Tour de France. In 2001, tijdens een van de laatste bergetappes van de Tour, mist Jan Ullrich in de afdaling een bocht en rijdt een ravijn in. Zijn directe rivaal Lance Armstrong wacht tot Ullrich weer op de fiets zit en aansluiting heeft gevonden. Twee jaar later, tijdens de Tour de France van 2003, zijn de rollen omgedraaid. Tijdens een beklimming blijft Armstrong met zijn stuur haken aan een plastic zakje van een supporter en gaat onderuit. De weg ligt open voor Ullrich om de Tour van 2003 te winnen. Op dat belangrijke moment echter laat Ullrich zien wat sportiviteit is. Hij wacht, met waarschijnlijk op zijn netvlies nog het sportieve gebaar van de Armstrong in 2001, totdat Armstrong wederom aansluiting heeft bij de kopgroep om pas daarna weer een tandje bij te schakelen en zijn hogere tempo te hervatten. Hoewel door geen enkele spelregel opgelegd, beslist Ullrich dat hij op deze manier niet de Tour de France wil winnen.

Vooraf ook bij 'het spelen in de geest van de regels' is een belangrijke taak weggelegd voor de docent bewegingsonderwijs. Een leuke vorm om dat te bespreken is het spelen van een spel zonder regels. Dit kan bijvoorbeeld door twee partijen te maken (hoeven niet even groot te zijn) en op een veld aan beide zijde een hoepel op de grond te leggen en dan één bal te geven. Dan geef je de twee teams de opdracht om samen drie regels te bedenken en op te schrijven en vervolgens het spel te gaan spelen. Na verloop van tijd leg je het spel stil en vraag je of er op de drie regels aanpassing of aanvulling (tot maximaal 5) nodig is. Ondanks dat er maar een paar geschreven regels zijn, zal er toch een spel kunnen worden gespeeld. Dat geeft aan dat spelers zich aan bepaalde ongeschreven regels hou-

FOTO: NOC*NSF

Valse start?

den. En er zullen ook dingen mis gaan, die het bespreken waard zullen zijn. (Als de groep te 'lief' speelt, kun je een speler stiekem opdracht geven om zich wat minder netjes te gedragen en de grenzen van de regels op te zoeken). Dit is een leuke manier om te spreken over geschreven en ongeschreven regels in de sport.

FAIR OF UNFAIR - HET IS NIET ALTIJD GEMAKKELIJK TE BEPALEN

Wat de in dit artikel gegeven voorbeelden in ieder geval duidelijk maken is dat het zich houden aan de regels wel een belangrijk kenmerk is van fair play, maar dat de spelregels alleen niet volstaan om fair play volledig te karakteriseren. Vaak zijn er momenten in de sport, waarbij de sporter de keuze heeft zich aan de spelregels te onttrekken en te spelen in de geest van de regels. Maar het is niet eenvoudig te bepalen wat het beste is. En waar de grens tussen sportief en onsportief ligt. Moet je een scheidsrechter corrigeren als hij een onjuiste beslissing in jouw voordeel neemt. Of is dat juist een aantasting van zijn autoriteit... je hoort een beslissing van de scheidsrechter toch altijd te accepteren?

We denken terug aan de halve finale van Roland Garros 2003. In de derde en laatste set staat Serena Williams voor op Justine Henin-Hardenne met 4-2 en 30-0. Tijdens de eerste opslag van Williams steekt Henin haar hand op ten teken van 'ik ben nog niet gereed om de service te ontvangen'. Williams had haar

Plezier beleven

FOTO: NOC*NSF

servicebeweging al gestart, ze ziet de opgestoken hand van Henin en serveert laag in het net. De umpire had 'first serve' of 'let' moeten geven en de foute serve van Williams moeten herroepen, maar de umpire heeft niets gezien. Dus serveert Williams voor haar tweede opslag. Ze verliest de game, de set en de wedstrijd. Williams is na afloop teleurgesteld dat Henin niet zelf heeft aangegeven dat ze haar hand opstak. Henin geeft toe dat ze inderdaad haar hand had opgestoken, maar dat het niet haar taak is was de umpire te corrigeren op dit belangrijke moment in de wedstrijd. Henin houdt zich aan de spelregels waar ze volgens Williams had moeten spelen in de geest van de regels. Voor beide valt wat te zeggen.

TOT SLOT

Voor al deze dilemma's geldt dat er heel waardevol is om erover te (kunnen) communiceren. Voor leerlingen is het goed dat ze bewust worden welke keuzes ze willen maken in hun gedrag. Ze moeten leren bedenken en aangeven welk gedrag ze niet wenselijk vinden. Dat mogen ze naar anderen communiceren. En dan zullen ze ook moeten leren om aangesproken te worden op het eigen gedrag. Waar nodig kunnen, samen met de leerlingen, duidelijke gedragsafspraken gemaakt worden.

Over de regels valt te discussiëren, maar helemaal waar het gaat om ongeschreven regels is er volop ruimte voor eigen interpretatie, discussie en misverstanden. Het is een zeer goede eigenschap als je in kunt inschatten welk gedrag van jou verwacht wordt, maar ook dat je op een goede manier kunt communiceren over gedrag van jezelf (waar je op aangesproken wordt) of dat van anderen. Dit is zowel waardevol voor de sport als voor de dagelijkse omgang.

Het boek Fair Play.... Over de regels en de geest - van begripsverheldering tot beleid (J. Steenbergen & L. Vloet, 2007) is te bestellen bij daM uitgeverij (www.sportenkennis.nl)

Over de auteurs

Lieke Vloet is senior beleidsadviseur op de afdeling Strategie & Beleid van NOC*NSF. Zij is onder andere coördinator van Sportcode, het landelijke beleid om Sportiviteit & Respect in de sport te bevorderen.

Johan Steenbergen is directeur van advies- en onderzoeksbureau Kennispraktijk Steenbergen (www.Kennispraktijk.nl).